

СТАНОВИЩЕ

върху дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор”, Професионално направление 3.2. Психология

Автор на дисертационния труд: Мариана Борисова Бачева.

Тема на дисертационния труд: Стимулиране на когнитивно-поведенческа промяна при 6-7 годишни деца с трудности в приобщаването към училищна среда.

Научен ръководител: доц.д-р Русанка Манчева.

Член на научното жури: проф. д-р Даниела Христова Тасевска, преподавател в катедра „Психология”, при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”.

Получени материали: дисертационен труд, автореферат, автобиография.

Дисертационният труд е разработен от Мариана Бачева, докторант на редовна форма на обучение в катедра „Психология“ при Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“, по научна специалност „Педагогическа и възрастова психология“, професионално направление 3.2.Психология.

Дисертацията е с теоретико-емпиричен характер и е с обем от 165 стандартни страници компютърно набран текст и е композирана от *Увод, три основни глави с подглави, Обобщение на резултатите, Изводи, Заключение, Приноси, Използвана литература*. Добавен е и набор *Приложения*.

Секторът „*Използвана литература*” на дисертационния труд съдържа стабилен теоретичен потенциал, включващ общо 336 специализирани източника. В основната си част те са пряко свързани с предметната област на дисертацията и илюстрират информираността и компетентността на докторанта по поставения на научно обсъждане проблем. 278 от заглавията са на български и руски език, а 58 на английски език.

1. Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем в научен и научно-приложен аспект.

В последните години в нашата страна се увеличават случаите на деца с трудности в приобщаването към училищна среда. Този факт обуславя и повишения сред представители на психологическата наука изследователски интерес към посочения психолого-педагогически проблем. В този смисъл, представеният за рецензиране

дисертационен труд на Мариана Борисова Бачева, кандидат за получаване на научната и образователна степен „доктор” по Педагогическа и възрастова психология разкрива изследователски фокус върху реален за българската образователна практика психологически феномен. Заявката е за открояване на „когнитивно-поведенческата промяна” като фактор на социалната адаптация при постъпване в началното училище.

В своя *Увод* авторката достатъчно информативно и цялостно разкрива замисъла на разработката като с яснота коментира актуалността на проблема и аргументира съдържателната организация на дисертационния труд. Заявена е амбицията да се проучат и анализират проблемите, свързани с когнитивните и поведенчески затруднения на 6-7 годишни деца при приобщаването им към началното училище и на тази база да се разработи модел за психологично „съпътстване” от ранна училищна възраст, като условие за успешно възстановяване на нарушеното психично функциониране, в резултат на неблагоприятните въздействия преди всичко на училищната среда.

Обусловена е значимостта на изследването, чрез намерението за анализ и обобщение на експериментално проверени данни за когнитивна и поведенческа промяна на 6-7 годишни деца при постъпване в първи клас и открояването на съществуващи тенденции, изводи и препоръки за практиката, с оглед на теоретико-емпиричния дискурс.

Релевантно на целта и хипотезата са дефинирани задачите на изследователската програма. В резултат са очертани и конкретни нейни параметри, фокусирани върху интерпретацията, анализът и дискусията по получените от експерименталния дизайн резултати.

2. Степен на познаване на състоянието на проблема и творческа интерпретация на научните концепции по него.

Теоретичната концептуализация на темата е разработена в *Глава първа* на труда (с. 13 - 67). Представеното на около 55 страници теоретично изложение ангажира със задълбочен обзор на психологични постановки, свързани с ключови за дисертационния труд понятия, а именно: *детско развитие, когнитивно-поведенчески затруднения, адаптация към училищна среда, психодинамично, социално, когнитивно, емоционално и поведенческо функциониране в начална училищна възраст.*

Оригинално е представена проблематиката, отнасяща се до дефиниране на когнитивно-поведенческите затруднения на приобщаването към училищна среда, поради концептуализацията ѝ на две нива:

- Функционално – от перспективата на личностната идентичност като психологичен фактор за рефлексия на психосоциалните преживявания;
- Социално – от перспективата на общностната принадлежност към училищната среда или като феномен, опосредяващ междуличностната интеракция.

На тази основа са аналитично интерпретирани и възможните компоненти на психологичната помощ при адаптацията на децата със затруднения в училищна среда като са предложени в конкретика идеи и методи на *психолого-педагогическото съпътстване и постигане на когнитивно-поведенческа промяна*.

Текстът, представящ феномена когнитивно-поведенчески затруднения на приобщаването към училищна среда е обогатен с презентиране на актуални концепции, модели и подходи, обозначаващи както социално поведенческите дефицити, така и причините, обуславящи появата и поддържането им при прехода към училищната епоха. Чрез прилагане на историко-логичния метод Мариана Бачева прави задълбочен преглед на теории на развитието, акцентиращи върху феномена училищна адаптация. Положителен момент в този аспект на изложението е фактът, че всеки от подпараграфите завършва с обобщение, съответстващо на поставените в дисертационния труд идеи за разкриване на терминологичните зависимости между разглежданите понятия. В резултат, докторантката аргументирано и прецизно дефинира основните си тези. Те са построени върху разбирането за полисемантичната интерпретация на понятието “когнитивно-поведенчески затруднения” на приобщаването към училищна среда и са аналитично разгърнати по посока подходи и стратегии за *психологична помощ, базирана на модел за когнитивно-поведенческа промяна*, с оглед успешна училищна адаптация в начална-училищна възраст. Оттук с подобаващ фокус Бачева коментира устойчивите и променливи компоненти на психологичното съпътстване, като последователно и систематично описва условията за прилагането му в началното училище.

Така креативно разгърнат теоретичният анализ в *Глава първа* е достатъчно информативен, действително приваждащ достъпни аргументи за оценка на двете ключови за разработката понятия (*приобщаване към училищна среда и когнитивно-поведенчески затруднения*) и представлява логически мотив за извеждане на дизайна на емпиричното психологическо изследване.

3. *Съответствие на избраната методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд и посочените автори приноси.*

В Глава втора, докторантката преминава към създаване на концептуалния модел на своето *експериментално изследване*. В научен порядък са разработени неговите структурни компоненти.

В съответствие с дискурса на разработения теоретичен модел на изследваното явление са аргументирани формулировките на целта, задачите и хипотезите на изследването. Ясно дефинирани са емпиричните рамки на предмета и обекта, като броя на респондентите съответства на изискването за представителност на извадката при изследване от подобен научен ранг.

Мариана Бачева демонстрира особено добри умения и компетентност при представянето на методиката, организацията и етапите на провеждане на експерименталната процедура.

Въз основа на конкретно очертаните изследователски цел и задачи адекватно е предложен методическия инструментариум на изследването. Основният метод е *експеримента*, а за доказване на седемте работни хипотези е разработена *конкретна методика*, включваща: *анкета* (учители и родители), *наблюдение*, *психологични въпросници* и *проективен тест*. Подбраните в конкретната емпирична методика инструменти са релевантни на научния замисъл на дисертационната разработка. Методическият инструментариум е описан в детайли и логическа последователност. Чрез подходящ анализ и интерпретация на емпиричните данни е получена информация, обективизираща крайните обобщения на изследваното явление.

В съответствие с научните правила са описани и методите за статистическа обработка на данните, което гарантира и достоверността на анализа на получените резултати. Данните от изследването се обобщават количествено и се оценяват основни статистически параметри чрез изчисляване стойностите на средната аритметична величина по изследваните променливи. Получените резултати са въведени и обработени с програмната система *SPSS* (Statistical Package for Social Sciences- v. 16.0).

За осигуряване на еднородност на групите в началото на експеримента се използва статистически непараметричен тест за две извадки, т.нар. рандомизационен тест - *U-тестът на Ман – Уитни* (The Mann-Whitney test), който позволява да се направи статистически извод относно ефекта на въздействието.

Съобразно целта и задачите на изследването, както и предвид обема и вида на данните е приложен *параметричен метод за определяне разликата на средните на две групи* (Кентауиц, Родигър III и Елмс, 2011:579), а именно: *T-тест за две независими извадки* (Independent Sample test), с цел определяне на разликите между двете групи (в началото и края на експеримента) и статистическа процедура *T-тест за чифтни извадки* (Paired Sample test), с цел определяне на различията между стойностите на средните на дадена група преди и след въздействието.

В *Глава трета* е представен сериозен статистически анализ на данните от изследваните групи. Ходът на анализа, условно разделен на количествен и качествен е в съответствие с теоретичния модел на изследването. Въз основа на избраните критерии за оценка на получените резултати по изследваните величини Мариана Бачева добре представя динамиката на индикаторите, като подходящо ги онагледява таблично и графично.

В интерпретативен план предложеният в раздел *Обобщение на резултатите* психологически анализ очертава прогностичната сила на *разработения модел* и разкрива очертаните в хипотезите на емпиричното изследване зависимости между „явлението-фактор” и „явлението-резултат”.

Именно на тази база докторантката Бачева, обстойно коментира идентифицираните резултати, следствие на приложената в експерименталната група програма за когнитивна и поведенческа промяна и обосновава съответни тенденции на проявлението им. Разпознати са зависимости на *психосоциална компетентност* спрямо факторът приобщаване към училищна среда по отношение *развитие на когнитивните процеси и операции, поведенческа промяна, повишаване на личностната самооценка, снижаване нивото на общата училищна тревожност, повишаване на емпатията, социалния статус и адаптацията към училище*.

4. Научно-приложни приноси на дисертационния труд.

След запознаване с теоретичния и емпиричен анализ в дисертационния труд на Мариана Бачева считам, че в него са постигнати следните по-важни приноси, които категоризирам като научно-приложни:

- Извършен е коректен психологически анализ на когнитивно-поведенческите затруднения на приобщаването на 6-7 годишни деца към училищна среда;

- Документирана е психолого-педагогическата картина на етиологията на когнитивно-поведенческите затруднения, като са отдиференцирани външни рискови фактори, които са причина за влошените параметри на училищна адаптация на 6-7 годишни деца;
- Разработена е подходяща методика и са получени надежди данни за диагностициране на когнитивни и поведенчески трудности при постъпване в първи клас;
- Изграден е модел за когнитивна и поведенческа промяна, с оглед преодоляване на дефицитите на 6-7 годишни деца и приобщаването им към училищната среда;
- Научно-аргументираните и доказани в дисертационния труд хипотези отговарят на изискването за приложимост на психолого-теоретичните изследвания. В конкретно-практически план това определя и реалния принос на създадения експериментален модел;
- В *Заклучението* на дисертационния труд логично и структурно целесъобразно се *извеждат обобщения* от проведеното теоретично-емпирично изследване, което потвърждава психолого-педагогическия замисъл на научната разработка.

5. Мнения, препоръки и бележки.

Предвид изискването за съдържателен баланс между основните глави на изложението при научни разработки от теоретико-емпиричен характер, то с основание отбелязвам, че в структурно, езиково и техническо отношение *Втора и Трета глави* успешно представят технологията и анализът на резултатите от проведеното експериментално изследване, а формулираните Изводи са адекватни обобщения, както на психометрично получените резултати, така и на задълбочено презентираният концептуален модел в *Първа теоретична глава*.

Заклучение:

В резултат от прочита на дисертационния труд „Стимулиране на когнитивно-поведенческа промяна при 6-7 годишни деца с трудности в приобщаването към училищна среда ” и въз основа на изведените в настоящата рецензия констатации относно научно-приложните приноси и демонстрираните задълбочени познания в изследваната психологическа област, то давам с убеденост своята положителна оценка

и предлагам на докторантката Мариана Бачева да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор”.

14.08.2015 г.

В. Търново

Член на жури:

/проф. д-р Даниела Тасевска/